

APOKRİF ESERLERDEN BESLENEN MERYEM KÜLTÜ*

Hülya YILDIZ**

E-mail: hulya.yildiz@yalo.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9668-2677>

Citation/©: Yıldız, H. (2024). Apokrif eserlerden beslenen Meryem kültü. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17, 81-103.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1476407>

Öz

Apokrif eserler, Kutsal Kitap kanonuna dahil edilmemişse de bazı Hristiyan topluluklarında dini öneme sahip metinlerdir. Bu metinler arasında İsa'nın annesi Meryem'in yaşamına, mucizelerine ve İsa'nın doğumuyla ilgili detaylı anlatılar yer almaktadır. Bu eserler, Katolik Kilisesi gibi Meryem'e büyük önem veren Hristiyan topluluklarında onun hayatına dair anlatıların şekillenmesini ve bu konuda bir kült oluşumunu etkilemiştir. Bahse konu olan apokrifler sadece bir kült oluşturmakla kalmayıp Katoliklikte Meryem'le ilgili inanç esaslarının nüvelerini içinde barındırmasından dolayı bu inançların dogmalaşmasında etkin olmuştur. Meryem'in hayatına yer veren apokrif metinler iki kategoride ele alınabilir. Bunlar onun doğumu ve gençliğini ele alan "Çocukluk İncilleri" ile hayatının son anlarına ve ölümüne yer veren "Uyku Geleneği" olarak adlandırılan eserler grubudur. İsa'nın çocukluğuna yer vermesinden dolayı Çocukluk İncilleri olarak adlandırılan bazı apokrif metinlerde ana kahraman Meryem'dir ve anlatı onun hayatı üzerinden akar. Bunlardan en bilineni ve yaygın olanı Yakup İncilidir. Bu çalışmada, Meryem kültünün oluşumuna katkısından dolayı Çocukluk İncilleri kapsamında Yakup İnciline ek olarak Sözde Matta İncilini de yer verilmiştir. Katoliklerde, Meryem'in ölümü ve göğe yükselmesi 1950 yılında dogma yani

* Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Fuat Aydın danışmanlığında hazırlanmakta olan *Katolik İnancında Meryem algısı ile Şii İnancında Fatıma Algısının Karşılaştırılması* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

bir inanç esası olarak ilan edilmiştir. Bu inanç esasını besleyen en eski kaynaklar ise apokrif eserlerdir. Makale kapsamında, Meryem'in hayatının sonuyla ilgili bilgiler veren apokrifler arasında "Meryem'in Uykusu" ve "Meryem'in Uykusunu anlatan Altı Kitap" metinlerine yer verilmiştir. Ele aldığımız her bir metin, özellikle Katolik dünyada gelişmiş olan Meryem kültünün ve Meryem inançlarının oluşmasında etkili olmuş kaynaklardır. Bu metinler, Meryem'in dini önemini vurgulayarak, onun kutsal statüsünü pekiştirmiş ve ona olan saygıyı arttırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler tarihi, Mariyoloji, Yakup İncili, Sözde Matta İncili, Meryem'in ölümü.

THE CULT OF MARY NOURISHED BY APOCRYPHAL TEXTS

Abstract

Apocryphal texts, which are not included in the canon of the Holy Bible but regarded as spiritually significant by certain Christian communities, contain narratives concerning the life, miracles and details surrounding the birth of Jesus, including His mother Mary. These texts have influenced the shaping of Mary's life and over time have contributed to the formation of a cult around her, particularly in Christian communities such as the Catholic Church that hold Mary in great esteem. These specific apocryphal texts, by not only fostering the formation of a cult but also containing the rudiments of beliefs regarding Mary within Catholicism, have played a significant role in the dogmatization of these beliefs. Apocryphal texts concerning Mary's life can be broadly categorized into two groups: those dealing with her life, known as "Dormition Tradition." Among these, the most well-known and widespread is the Infancy Gospel of James. This study includes the Infancy Gospel of James alongside the Pseudo-Matthew Gospel due to their contributions to the formation of the cult of Mary. Within the scope of this article, focus is placed on apocryphal texts providing information about the end of Mary's life, specifically the "Mary's Repose" and the "Six Books Dormition Apocryphon." Each of these texts has been influential in the development of the cult of Mary and the beliefs surrounding her, emphasizing her religious significance and reinforcing her sacred status, thus deepening reverence towards her, particularly within the Catholic world.

Keywords: History of religions, Mariology, Infancy Gospel of James, Pseudo-Matthew, Assumption.

Giriş

Hristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'in kanonlaşması yaklaşık üç asrı bulan uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu dinin kurucusu olan İsa'nın, havarilerine ve inananlarına

herhangi bir yazılı kaynak bırakmaması bu sürecin uzamasındaki en büyük etkidir. İsa'nın ölümünün ardından havarileri, İsa'nın öğretilerini ve yaşamını, önce sözlü gelenekler aracılığıyla aktarmıştır. Sonrasında ise aktarılan bu geleneklerin zaman içinde yazılı metinlere dönüştürülmesiyle bunlar kayıt altına alınmıştır. Hristiyan mesajının yazıya geçirilmesinin temel sebebi, İsa'yı bizzat görmüş olan tanıkların zamanla yaşamlarını yitirmesi ve farklı coğrafyalarda ortaya çıkan Hristiyan topluluklarına bu mesajın iletilmesi fikridir (Küçük, 2009, s. 90). Farklı topluluklar tarafından kabul edilen metinlerde bir birlik sağlanması adına, özellikle dördüncü ve beşinci yüzyıllarda kilise konsilleri önemli bir rol oynamış ve böylece günümüzde kabul edilen Kutsal Kitap kanonu oluşturulmuştur (Becerra, 2019, s. 773). Bu süreç hem Hristiyan toplulukların inançlarını ve öğretilerini bir araya getirme çabasını yansıtmış hem de Kutsal Kitap'ın evrensel otoritesini kazanmasını sağlamıştır. Oluşturulan bu külliyata dahil edilmeyen yazılar ise "apokrif" metinler olarak kabul edilmiştir. Ancak bu ayırım yapılmadan önce Hristiyan teolojisinin gelişiminde, apokrif metin olarak kabul ettiğimiz metinler de kullanılmıştır.

Kanonlaşma sürecini tamamlamış Kutsal Kitap külliyatı, Meryem'in hayatı hakkında sınırlı bilgiler sunmaktadır. İnciller, onun doğumuna, fiziksel görüntüsüne ve ölümüne dair bilgiler vermemektedir. Kutsal Kitap'ın Meryem'i zikrettiği yerler, Oğlu İsa ile bağlantılı yani kristolojik anlamda ele alınmıştır. Matta ve Luka İncillerinde Meryem'in hamileliği ve İsa'nın doğumu (Matta 1:18-25, Luka 1:26-56, 2:1-7), Yuhanna İncili'nde İsa'nın Kana düğünündeki mucizesine vesile olması (Yuhanna 2:1-11) ve İsa'nın çarşıhtayken ona olan ilgisi (Yuhanna 19:26-27), Markos İncili'nde İsa'nın öğretileriyle ilgili bölümlerde (Markos 3:31-35, 6:1-3) ve Elçilerin İşleri Kitabı'nda havarilerle birlikte dua etmesi gibi çeşitli şekillerde anlatılmaktadır (Elçilerin İşleri 1:12-14). Bu bilgiler, Meryem'in Hristiyanlık tarihinde İsa'nın ilahi misyonunun bir parçası olarak önemli bir yere konumlandırmakla birlikte onun rolünün özellikle İsa'nın kimliği ve görevine odaklandığını ve bu bağlamda değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın Meryem'e olan biyografik ve teolojik ilgi, onun hayatı ve özel statüsü hakkında alternatif eserlerin kaleme alınmasına neden olmuştur (Elliott, 2015, s. 269).

Kutsal Kitap'ta kendisinden bu kadar az bahsedilmesine rağmen, Meryem günümüz Katolik İnançında İsa'dan sonra en önemli figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Meryem kültürünün Katolik teolojisinde ve ibadetinde kazandığı önemli yerle açıklanabilir. Katolik Kilisesi, Meryem'i "Tanrı Annesi" olarak kabul eder ve onun doğumu, bakire olarak İsa'yı doğurması, lekesiz gebeliği ve göğe yükselişi gibi çeşitli dogmalarla onurlandırır. Meryem'e olan bu derin saygı, onun aracılığıyla yapılan dualar ve çeşitli bayramlarla ifade edilir (Rouillard & Krosnicki, 2003, s. 157). Meryem, inanalar için şefaathçi olarak görülür ve ona adanan birçok kilise, dua ve ibadet pratiği mevcuttur (Tümer, 2011, ss. 140-143). Bu saygı ve ibadetler, Meryem'in İsa'nın ilahi planındaki rolüne vurgu yaparak, onun Hristiyan yaşamında ve teolojisinde merkezi bir figür olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Böylece Meryem kültü, Kutsal Kitap'taki sınırlı referanslara rağmen, Katolik geleneğinde derin ve

sürekli bir öneme sahip olmuştur. II. Vatikan Konsilinde (1965) yayınlanan Lumen Gentium genelgesinin 66. maddesiyle Kilise, Meryem kültüne olan desteğini vurgulamaktadır. Genelgede Meryem, Tanrı'nın lütfuyla melekler ve insanlar üzerinde yüceltilmekte ve İsa'nın gizemlerine dahil olmasıyla Kilise tarafından özel bir kültle onurlandırılmaktadır (Papa VI. Paul, 1964, s. 66).

Batı'da Hristiyan apokrif literatürü ile ilgili muhtelif çalışmalar kaleme alınmıştır. Meryem'in biyografik hayatı ve teolojik önemi konusunda J. K. Elliott başta olmak üzere bu çalışmaların çoğu Çocukluk İncillerine odaklanarak ele alınmıştır. Türkçe'de, Hristiyan apokrif literatürünü ülkemize tanıtan çalışma Ekrem Sarıkçıoğlu'na ait *Diğer İnciller* adlı eseri olmuştur. Eserde, Yahudi-Hristiyan, Koptik ve Çocukluk İncilleri kategorisine ait muhtelif apokrif metinler incelenmiştir. Türkçe'de Meryem'le ilgili ilerleyen çalışmalarda da özellikle Yakup İncili, Sözde Matta ve Tomas İncili gibi Çocukluk İncillerinden faydalanılmış,¹ ancak Meryem'in hayatının sonunu ele alan apokrif metinlerin bu çalışmalarda eksik kalmıştır. Meryem'in yaşamının sonunu ve göğe yükselmesiyle (Uyku Geleneği) ilgili apokrif metinlerin derlenmesi ve kapsamlı bir çalışma halinde sunulması Stephen J. Shoemaker'in *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Apocryphon* adlı eseri ile gerçekleşmiştir. Meryem'in hayatına dair önemli bir literatür sunan bu çalışmada yer verilen apokrif metinlerin Meryem kültürünün anlaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada, Meryem kültürünün oluşumuna ve gelişimine katkı sağlayan Yakup İncili ve Sözde Matta İncili gibi Çocukluk İncillerine ilaveten onun hayatının sonunu ele alan *Meryem'in Uykusu* ve *Meryem'in Uykusunu anlatan Altı Kitap* metinlerine yer vererek Meryem çalışmalarına bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. Apokrif Eserler

Yunanca bir kelime olan apokrif "gizlenmiş" anlamına gelmektedir. Hristiyan dini literatürde bu terim, Kutsal kitap külliyatına dâhil edilmeyip otantikliği ispat edilememiş ilk dönem Hristiyan kaynaklarını ifade etmektedir (Gündüz, 1998, s. 38). Bu kategoride yer alan eserlerin önemli bir kısmı incillerden oluşmakta ve Yeni Ahit'te yer alan dört incil dışında kalan inciller bu kapsamda değerlendirilmektedir. Böyle bir ayırımı yapılmasının sebeplerinden biri teolojik kaygılar olmakla birlikte tüm apokrif inciller her zaman ve her yerde sapkın (heretik) olarak düşünülmemiştir. Örneğin, Yakup İncili (Protevangelium of James) bugün hâlâ Doğu litürjilerinde kullanılan bir metindir (Klauck, 2010, s. 60).

¹ Bkz. Kurt, Maksude. (2010). *Tarıca Kültü ve Hristiyanlık'taki Meryem Figürüne Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uzuner, Salih Gülnur. (2015). *Katolik Mezhebine Göre İsa'nın Annesi Meryem* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Cerah, Fatma. (2018). *Meryem İkonografyasında Mitsel Özellikler* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tanrıver, Rümeyza. (2022). *Erken Dönem Hristiyanlıkta Meryem'in Teolojik Konumu* (Yüksek Lisans Tezi). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Hristiyan dini literatüründe yer alan apokrifler, konularına ve özelliklerine göre sınıflandırılmışlardır. Yahudi-Hristiyan İnciller, Koptik İnciller gibi Çocukluk İncilleri de bunlardan biridir (Sarıkcıoğlu, 2009). Çocukluk İncilleri, kanonik incillerde bahsedilmeyen İsa'nın çocukluğu ile ilgili bilgileri ihtiva ettiği için bu adla anılmıştır. Bu metinler, İsa'nın misyon öncesi hayatına ait kesitler ve özellikle annesi başta olmak üzere ailesi hakkında biyografik bilgiler sunmaktadır. Apokrif Çocukluk İncillerinin ilham kaynağı kanonik inciller olmasından ötürü "incil" olarak adlandırılmaktadır. Bu eserler, kanonik incillerin teolojik ve apolejistik kaygısını göz ardı etmemekle birlikte hikayedeki biyografik merak ve anlatı teolojik öğretilere baskın gelmektedir (Elliott, 1999, s. 47). Literatürde Meryem'in hayatının son dönemlerine odaklanan bir diğer tür ise "uyku geleneği" (Dormition Tradition) olarak adlandırılmaktadır. Bu gelenek içerisindeki eserlerde, Meryem'in ölümü ve göğe yükselişi anlatılır.

1.1. Çocukluk İncillerinde Meryem

1.1.1. Yakup İncili

Çocukluk İncilleri arasında, Yakup İncili, Yeni Ahit'in bilinen en eski ve en etkili apokrif yazmasıdır. Günümüzde Grekçe olmak üzere Süryanice, Gürcüce, Latince, Ermenice, Arapça ve Kıptice dillerinde el yazmaları mevcuttur. Bilinen en eski nüshası Bodmer V papirüsünde yer alan Grekçe yazmadır. Bu nüsha, tarihsel olarak üçüncü veya dördüncü asra kadar geri gitmekle birlikte bilim adamları tarafından eserin yazılı tarihi ikinci asrın ikinci yarısına dayandırılmaktadır (Cullman, 2003, s. 421). Bu durum, Yakup İncilinin kanonik metinlerden hemen sonra kaleme alındığını göstermektedir. Yazarın kendi ifadesine göre, Herodes'in ölümünden sonra kitabı kaleme alan kişi Yakup'tur. Burada bahsi geçen Yakup, muhtemelen İsa'nın üvey kardeşi olan Yakup'tur ve esere göre Yusuf'un bir önceki evliliğinden olan oğludur. Katolikler, bu kardeşliği daha çok manevi bir kardeşlik olarak yorumlayıp eseri havarilerden Küçük Yakup'a atfetmektedirler (Sarıkcıoğlu, 2009, s. 124).

Dördüncü asra kadar Hristiyan yazıları arasında kanonik-apokrif ayrımı olmadığından Yakup İncili geniş bir kullanım ve yayılım alanı bulmuştur. Hristiyan teolojisinin kurucuları olan Kilise Babaları, yazılarında bu eserden faydalanmıştır. Ancak altıncı asırda Batı Kilisesinde Papa I. Gelasius tarafından çıkarılan bir ferman ile Yakup İncili yasaklı kitaplar listesine (Gelesian Decree) girmiştir. Çünkü Aziz Jerome'a dayandırılan bir görüşe göre Meryem'in nişanlısı Yusuf'un yaşlı ve çocuklu bir dul olması kabul edilemezdir. Buna rağmen yine Aziz Jerome'a atfedilen bir önsözle, Meryem'in hayatını ele alan "Sözde Matta İncili" aynı öğretiyi içinde barındırarak Batı'da yaygınlık kazanmıştır (Shoemaker, 2016, s. 50).

Yakup İncili her ne kadar Çocukluk İncilleri kategorisinde ele alınsa da İsa'nın çocukluğundan ziyade Meryem'in hayatının erken dönemlerine odaklanır. Başlıca konular arasında Meryem'in mucizevi doğumu, çocukluğu ve İsa'nın doğumu yer alır. Yakup,

eserine Meryem'in ebeveyni Joachim ve Anna'ya dair detaylarla başlar. Buna göre çiftin hiç çocuğu olmamıştır ve bundan dolayı derin üzüntü duymaktadırlar. Çekildikleri inziva ve ettikleri dualar sonucunda Tanrı'nın lütfuyla melek; Joachim ve Anna'ya çocukları olacağını müjdelir. Bu sevinçli haber karşısında çift, dünyaya getirecekleri çocuklarını Tanrı'ya hizmet etmesi için tapınağa adarlar ve bu adak üzerine kızları Meryem üç yaşına geldiğinde tapınağa teslim edilir. Anlatıya göre, Meryem mabette meleğin elinden beslenir. Kız on iki yaşına geldiğinde baş rahib tapınağın kirleneceğinden endişelenir ve Tanrı'nın buyruğu ile İsrail'in tüm dul erkeklerini tapınağa çağırır. Meryem'e uygun olan eşi bulmak için bir kura yapılır ve kura sonucunda Yusuf, Meryem'e eş olarak seçilir. Yusuf, yaşlı ve çocuklu bir adam olduğu için bu karara itiraz eder. Fakat seçim ilahi müdahale sonucunda gerçekleştiği için Meryem'le nişanlanmayı kabul eder (Cullman, 2003, ss. 426-430).

Yakup'un anlatısında Kanonik İncillerden farklı olarak müjdeleme sahnesinde Cebrail Meryem'e iki defa seslenir. İlkinde Meryem su doldurmak için testisini alır ve su kuyusuna gider. Birinin ona seslendiğini duyar ve ürkererek evine döner. İkincisinde Meryem evindeyken Cebrail ona görünür ve bir çocuğu olacağını haber verir. Meryem meleğin haberine şaşırarak birlikte Rabbin buyruğuna boyun eğer. Müjdeleme olayından sonra Meryem, Luka İncilinde anlatıldığı gibi akrabası Elizabet'i ziyaret eder. Hamileliğin altıncı ayına geldiğinde nişanlısı Yusuf eve döner ve Meryem'i o halde görünce şaşkınlığını ve hayal kırıklığını gizleyemez. Bir melek bunun Tanrı'dan geldiğini Yusuf'a rüyasında açıklar. Meryem'in hamileliğinin son zamanlarına doğru nüfus sayımı nedeniyle Yusuf Meryem'le birlikte ailesini de yanına alarak Beytüllahim'e doğru yola çıkarlar. Yoldayken Meryem'in sancıları başlar ve Yusuf onu yakında bulduğu bir mağaraya götürerek doğuma yardımcı olması için etrafta ebe aramaya çıkar. Yusuf'un getirdiği ebenin mağaradan yayılan ışık karşısında gözleri kamaşır ve Meryem'in bekareti bozulmadan, İsa'yı doğurmuş olduğuna şahit olur. Bu haberi vermek için mağaradan çıkar, arkadaşı Salome ile karşılaşır ve olanları ona anlatır. Duyduklarına inanamayan Salome, inançsızlığından dolayı Meryem'i tetkik eden eli felç geçirir. Fakat Salome, bebek İsa'ya dokunduğu anda eli tekrar eski halini alır (Cullman, 2003, ss. 430-435).

Yakup İncili, Kanonik İncillerde anlatılan İsa'nın annesi Meryem'i farklı bir ontolojik seviyeye çıkarır. Yakup'a göre sadece İsa'nın değil Meryem'in doğumu da mucizevidir. Meryem'in anne ve babasının çocuğu olmazken Tanrı onlara bir çocuk lütfeder. Zekeriya'ya Yahya'nın (Luka 1:11-13) ve Meryem'e İsa'nın müjdesini getiren melek bu anlatıda Anna'ya Meryem'in doğumunu haber vermiştir. Eski Ahit'te Yahudi ataların ve peygamberlerin kısır bir anneden Tanrı'nın müdahalesi ile gerçekleşen mucizevi doğumlarına rastlanmaktadır. İbrahim'in eşi Sara, İshak'ı (Yaratılış 21:1-2), Rebeka Yakup'u (Yaratılış 25:21) ve Hanna Samuel'i (1 Samuel 1:19-20) kısır iken doğurmuştur (Yitik, 2016, 419). Bu tür mucizevi doğumlar Kutsal Kitap geleneğinde dünyaya gelen bebeğin kutsallığını ifade ettiği için Yakup da eserinde İsa'nın annesinin sıradan bir kadın

olmayıp Tanrı tarafından seçilmişliğini göstermek istemiştir. Meryem'in sadece doğumu değil, üç yaşında tapınağa verildikten sonra meleğin elinden yemek yemesi gibi mucizeler de onun kutsallığına işaret etmektedir.

Katolik Kilisesinin Meryem'le ilgili dört doktrini bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Meryem'in anneliğini ifade eden "Theotokos", ikincisi "Ebedi Bekâret", üçüncüsü Meryem'in "Lekesiz Doğumu" ve sonuncusu 1950 yılında kabul edilen "Meryem'in Göğe Yükselmesi"dir (Yitik, 2001, ss. 34-35). Bu öğretilerden ilki olan "Tanrı Anneliği" Kutsal Kitap kaynaklı iken diğer öğretiler genel anlamda apokrif eserlerde ilk defa ifade edilmiştir. Meryem'in "Ebedi Bekâret" doktrininin destekleyen en eski kaynak Yakup İncilidir. Bu doktrin, Meryem'in; Oğlu İsa'yı doğurmadan önce (ante partum), doğum sırasında (in partum) ve doğum sonrasında (post partum) bekaretini koruduğunu ifade eder. Kanonik İncillerden Matta (1:18) ve Luka (1:30-31) Meryem'in bakire iken hamile kaldığını haber vermekle birlikte doğumdan sonra bekaretine dair herhangi bir ipucu vermezler. Üçüncü asırdan itibaren Kilise Babaları da yazılarında Meryem'in ebedi bekaretinden bahsetmeye başlarlar. Dördüncü asra gelindiğinde Hristiyan dünyasında manastırların ortaya çıkmasıyla birlikte münzevi hayata olan vurgu artar ve Meryem'in bekaretinin devamlılığı Kilise çevrelerinde bakireler için rol model olur. Ambrose (Ambrose, 1898, ss. 790-847), Tertullian (Tertullian, 1885, s. 54) ve Jerome (Jerome, 1954, ss. 756-776) gibi Kilise Babaları vaazlarında onu örnek olarak sunarlar. Manastırlar, keşişler ve rahibeler onun kutsal ve iffetli yaşamını taklit ederek dini yaşamlarını şekillendirmeye çalışırlar. Meryem'in bekaretine ek olarak onun sadakati, fedakarlığı ve Tanrı'ya olan güveni, manastır yaşamının temel değerleri arasında yer almaya başlar.

Yakup İncilinde Meryem'in Lekesiz Gebeliğine yani Meryem'in asli günahattan muaf olarak anne karnına düştüğü inancına dair açık bir ifadeye rastlanmamakla birlikte annesi Anna'nın mucizevi hamileliği bu öğretiyi destekler niteliktedir. Meryem'le ilgili bu öğretiyi Katolik Kilisesinde 1854 yılında dogmalaşmasına rağmen, Meryem'in günahsızlığına olan inancın varlığı erken Hristiyanlığa kadar gitmektedir. Nitekim beşinci yüzyıldan itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nda Meryem'in Lekesiz Gebeliği, annesi Anna'nın mucizevi hamileliği ile ilişkilendirilerek bir bayram olarak kutlanmaktaydı (Warner, 2013, s. 68).

1.1.2. Sözde Matta İncili

Meryem kültürünün gelişiminde etkili olan bir diğer eser ise, Sözde Matta İncili'dir. Bu metin, İsa'nın çocukluğuna odaklandığından Çocukluk İncilleri kategorisine dâhil edilir. Eser, havari Matta'ya atfedilmekle birlikte kaleme alınma tarihinin olası en erken zamanı sekizinci yüzyıl olabileceği kabul edilir (Elliott, 1999, ss. 84-86). Sözde Matta İncilinin anlatım örgüsünden Yakup İncili ve Tomas İncili'nin² ona kaynaklık ettiği görülmektedir.

² Tomas İncili'nin odak noktası İsa'nın beş ve on iki yaşları arasındaki çocukluk dönemidir. İsa, mucizevi güçlere sahip bilgelik ile dolu olmasının yanında haylaz bir çocuk olarak tasvir edilir. Eserde İsa'nın

Matta'da yer alan anlatım Yakup İncilindeki anlatım ile paralellikler göstererek başlar. İsa'nın doğumundan sonra çocukluğuyla ilgili rivayetler ise Tomas İncili ile benzerlikler sergilemektedir. İncilin girişinde eserin orijinal dilinin İbranice olduğu ve Aziz Jerome tarafından Latinceye tercüme edildiği belirtilmekle birlikte bu atıf büyük olasılıkla yanlıştır. Dördüncü yüzyılda yaşamış olan Jerome, Kutsal Kitab'ın Latinceye çevrilmesiyle (Vulgata) tanınmış bir Kilise Babasıdır. Eserin Jerome'a isnat edilmesindeki amacın, Sözde Matta İnciline daha fazla güvenilirlik kazandırmak amacıyla olduğu kabul edilir (Elliott, 1999, s. 85).

Bu eser, Meryem'in ve İsa'nın doğumunu ele alan Yakup İncili'ndeki aynı anlatının Batıda yaygınlık kazanmasını sağlamıştır (Sözde Matta, 1885, s. 1244). Matta İncili de tıpkı Yakup İncilinde olduğu gibi Meryem'in ebeveynleri hakkında bilgi vererek başlar. Joachim'in yirmi yaşında Anna ile evlendiği ve yirmi yıl boyunca çocuk sahibi olmadıklarından bahsedilir. Bu anlatıda Joachim sürüsünü yanına alarak dağlara çıkar. Dağlarda geçirdiği beş ay boyunca Joachim bir çocuk vermesi için Tanrı'ya dua eder. Aynı şekilde eşi Anna, evlattan yoksun bir kadın olarak kederli bir biçimde anlatılır. Anna, evinin avlusuna çıktığı bir gün defne ağacında neşeyle şakıyan bir kuşun sesini duyar. Tabiatın yeniden uyanışı, Anna'nın içini sızlattır ve kısırlığından dolayı ağlayarak Tanrı'ya yakarır. Bunun üzerine bir melek müjde ile Anna'ya seslenir. Aynı zamanda dağda bulunan eşi Joachim'e de bir melek görünür ve Tanrı'nın lütfü haberini ona iletir. Sürüsüyle birlikte dağdan inen Joachim otuz gün sonra Anna ile Kudüs şehrinin Altın kapısında buluşur. Dokuz aylık hamilelik sonrasında Anna çocuğunu dünyaya getirir ve Meryem üç yaşına geldiğinde tapınakta bakireler topluluğuna teslim edilir (Sözde Matta, 1885, ss. 1247-1249).

Metinde, üç yaşındaki Meryem'in olgun ve yetişkin bir birey gibi davrandığı anlatılmaktadır. Tapınakta belirli bir düzen içinde yaşayan Meryem, günlerini dua ederek ve yün eğirerek geçirmektedir. Ona yiyecek veren Rabbin meleği görünene kadar dua etmekten vazgeçmeyen Meryem yalnızca melek elinden günlük olarak aldığı yiyeceklerle beslenir ve rahiplerden geleni yoksullar arasında paylaştırır. Metinde, Meryem'in iyileştirici gücünden de bahsedilir. Hastaların, ona dokunmalarıyla şifa bulduğu anlatılır (Sözde Matta, 1885, s. 1252).

Bu esere göre tapınağın baş hahamı Abiathar'dır ve Meryem'i, oğlu ile evlendirmeyi arzular. Fakat Meryem bekaret yemini ettiği için bunu kabul etmez. On dört yaşına geldikten sonra Meryem'in tapınakta artık kalamayacağı kararlaştırılır ve onu gözetimi altına alacak kişi kura ile belirlenmeye çalışılır. Kura sonucu Yusuf çıkar. Yusuf, çok yaşlı olduğunu ve Meryem'in kendi torunlarından dahi küçük olduğu için sonucu kabul etmek istemez ama Tanrı'nın kararına uyma zorunluluğu ile Meryem hakkında Tanrı'nın yeni kararına kadar onu koruması altında tutmaya karar verir. Meryem'e teselli ve destek

sinirlendiği çocuklara, öğretmenlere ve yetişkinlere beddua ederek onların ölümüne sebep olduğu görülür.

olmaları için tapınaktan beş bakire kız yanına verilir ve Yusuf'un evine giderler. Birkaç gün sonra Meryem kuyuya su doldurmaya gider ve Cebrail ona seslenir. Ertesi gün ise Meryem tapınak için yün eğirirken tarifsiz güzellikte genç bir adam içeri girer ve onu selamlar. Müjdeleme sahnesi Luka ve Yakup İncilleriyle paralel şekilde gerçekleşir ve Meryem, çocuğu İsa'ya hamile kalır. Bu olaylar gerçekleşirken Yusuf evinden uzakta çalışmaktadır. Dokuz ay sonra geri döndüğünde Meryem'i hamile haliyle görünce dünyası yıkılır. Fakat Meryem'in yanındaki bakireler, onun masumluğuna, her gün meleklerle konuştuğuna ve onların elinden yemekler yediğine şahitlik ederler. Yusuf yine de şüphelerinden kurtulamaz. Bunun üzerine bir melek rüyasında Yusuf'a gerçekleri anlatır ve Yusuf, Meryem'den emin olur (Sözde Matta, 1885, ss. 1253-1258).

Bir süre sonra, Sezar Augustus'un emriyle yapılacak olan nüfus sayımı için Yusuf yanına Meryem'i alarak Beytüllahim'e doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında gökten bir melek gelir ve Meryem'in bineğine durmasını emreder. Çünkü Meryem'in doğum vakti gelmiştir. Melek Meryem'i alarak gün ışığı almayan karanlık bir mağaraya götürür. Meryem mağaraya girdiğinde mağara gün gibi aydınlanır ve orada bebeği İsa'yı dünyaya getirir. İsa, doğar doğmaz ayağa kalkar ve Tanrıyı yücelten sözler söyler. Meryem'in doğumu için ebe aramaya çıkan Yusuf mağaraya döndüğünde doğumun gerçekleşmiş olduğunu görür. Yusuf yanında Zelomi ve Salome adlı iki ebeyle döner. Fakat iki ebe de mağaradan yayılan ışıktan korkarak içeriye girmeye cesaret edemezler. Meryem'in daveti üzerine Zelomi içeriye girer ve ona dokunmak için izin ister. Meryem'i inceleyen Zelomi doğumun fiziksel sonuçlarından ötürü hayretler içinde kalır. Meryem, doğumu esnasında ne acı çekmiştir ne de kanı dökülmüştür. Zelomi'nin açıklamaları üzerine Salome de Meryem'i tetkik etmek ister. Ancak ona dokunmasının ardından Salome'nin elleri kurur ve acı içinde ağlamaya başlar. Salome, şüpheliğinden ve Meryem'in bekaretini sınamak istediğinden dolayı Tanrı'dan af diler. Duasının ardından yanında genç bir adam belirir ve ona çocuğa dokunmasını salık verir. Salome bebek İsa'ya dokunur ve hemen iyileşir (Sözde Matta, 1885, ss. 1261-1262).

İsa iki yaşına geldiğinde doğudan kâhinler gelerek, gelecekte kral olacağı müjdelenen İsa'ya hediyeler sunarlar. Bunu duyan Herodes Beytüllahim'e askerlerini göndererek iki yaş ve altı bütün çocukların öldürülmesini emreder. Bu olay vuku bulmadan önceki gün Yusuf, Meryem'le çocuk İsa'yı Mısır'a götürmesi için melek tarafından rüyasında uyarılır. Mısır yolunda Yusuf, Meryem ve İsa'yla birlikte -muhtemelen Yusuf'un önceki evliliğinden çocukları olan- üç erkek ve bir kız çocuğunu yanına alır. Dinlenmek için bir mağaranın yanında durduklarında mağaradan ejderhalar çıkar. Fakat ejderhalar İsa'yı görünce sakinleşerek onun önünde secde ederler. Aynı şekilde çölde giderken aslanlar ve panterler kutsal aileye saygı göstererek onlara eşlik eder. İlk başta Meryem, aslanları, panterleri ve çeşitli yabani hayvanları etraflarında gördüğünde çok korkar. Ancak bebek İsa annesini "Korkma anne, çünkü sana zarar vermek için değil, aksine sana ve bana hizmet etmek için acele ediyorlar" sözleriyle teskin eder. Yolculuklarının üçüncü gününde çölün aşırı sıcaklığı

nedeniyle yorgun düşen Meryem dinlenmek için bir hurma ağacının altına çekilir. Meryem, ağacın üzerinin meyve dolu olduğunu görür ve o meyveden yemek ister ancak ağacın dalları çok yüksektir. Bunun üzerine küçük İsa, ağaca seslenir ve ondan dallarını eğmesini ister. Ağaç bu emre uyar ve eğilerek Meryem'e meyvelerini sunar. Sonra İsa, susuzluklarını gidermek için, ağaca köklerinden bir su kaynağı çıkarmasını emreder ve ağaç hemen itaat ederek berrak bir su kaynağı çıkarır (Sözde Matta, 1885, ss. 1265-1269).

Bu metindeki olay örgüsü, Kutsal Ailenin Mısır'a varışının, orada yaşanan mucizelerin ve ardından kral Herod'un ölümü üzerine Yahudiye'ye geri dönüşlerinin anlatımıyla devam eder. Eserin geri kalan kısmı Tomas İncilinde İsa'nın çocukluğuyla ilgili benzer rivayetlere yer vererek son bulur (Sözde Matta, 1885, ss. 1270-1293).

Elliott'e göre Sözde Matta İncilinin kaleme alınma nedenlerinin başında, Yakup İncilindeki gibi Meryem'e olan saygıyı arttırmak ve onun hayatı hakkındaki bilinmeyenleri ortaya koymaktır (Elliott, 1999, s. 85). Bu İncil'de ortaya çıkan yeni bilgilere göre tapınağın baş hahamı Meryem'e oğluyla evlenme teklifinde bulunur. Ancak Meryem, ebedi bakirelik yemini nedeniyle bu teklifi reddeder. Ayrıca kral Süleyman'ın zamanından itibaren soylu aile kızlarının büluğ çağına kadar mabedde hizmet ettiklerine dair bir uygulamadan bahsedilir. Matta İncili, sadece Meryem'in ebedi bakireliğine yer vermez, onun buna sıkı sıkıya bağlı olduğunu da vurgulayarak Meryem'in şahsında bakireliğin önemini de okuyucusuna aktarır.

Matta'nın anlatımına göre İsa'nın doğumu esnasında Meryem hiç acı çekmemiş ve herhangi bir kanaması da olmamıştır. Bu olay hem doğumun kutsallığını hem de Meryem'in diğer kadınlardan farklılığını ve bekaretinin zarar görmeden korunduğunu gösterir. Meryem'in kutsallığı o derecedir ki aslan ve panter gibi vahşi canlılar dahi ona hürmet ve hizmet etmektedir. Meryem'in bu olağanüstü nitelikleri, onun Tanrı'nın lütfuna ve korumasına erişmiş bir figür olarak algılanmasını sağlar. Hikâyenin genelinde, Meryem son derece saygı duyulan ve erdemli bir figür olarak tasvir edilir. Metin, onun dindarlığını, meleklerin elinden beslenmesini ve onlarla konuşmasını iman ve doğruluk modeli olarak sunar. Ayrıca, Meryem'in İsa'nın annesi olarak vurgulanması onun Hristiyan teolojisinde "Tanrı Annesi" olarak önemini belirtir. Meryem'e atfedilen bu erdemler, Hristiyan inancında ona olan derin saygıyı ve tapınmayı şekillendirir.³

³ İslam'da bütün ibadetler ve dualar tek mabut olan Allah'a yönelik yapılırken Katoliklerde azizler ve melekler gibi aracılar da dua ve ibadet edilmektedir. Fakat Katolik teolojide Tanrıya yönelik tapım ile azizlere ve Meryem'e yönelik tapım ve ibadet arasında bir ayırım yapılmaktadır. II. Vatikan konsilinde yayınlanan belgelerden biri olan Lumen Gentium'da bu farklılığa dikkat çeker. Lumen Gentium, (1964, s. 66). Bu ayırım Latria-Doulia-Hyperdoulia terimleri ile açıklanır. Latria, Tanrıya yönelik olan tapımı ifade ederken Doulia, azizlere ve meleklerle yönelik ihtiramı belirtir. Hyperdoulia ise Meryem'e özel olarak verilen ve diğer azizlere verilenden daha yüksek olan bir saygı düzeyini ifade eder. Bu ayırım ile Tanrı'yla birlikte azizlere ve Meryem'e dua ve ibadet etmenin mümkün olduğu, fakat bunların farklı düzeylerde ve niteliklerde olduğu gösterilmek istenmiştir. Shoemaker, (2016, s. 10).

1.2. Meryem'in Ölümünü Ele Alan Apokrif Eserler

1 Kasım 1950'de Papa XII. Pius, Munificentissimus Deus adlı genelgeyle Meryem'in ruhen ve bedenen göğe yükseldiği inancını dogmalaştırmıştır (Papa XII. Pius, 1950). Bu karar, çoğunlukla Fransız ve İtalyan teologlar tarafından yaklaşık bir yüzyıl boyunca yapılan çalışmalar sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak, bu kararın alınmasında bazı endişeler de yaşanmıştır. Çünkü ne Yeni Ahit'te ne de en erken Hristiyan çağında Meryem'in ölümünü ve göğe yükselmesini destekleyen tarihsel kanıtlar vardır (Shoemaker, 2004, ss. 9-11). Katolik Kilisesi tarafından ilan edilen genelgede Meryem'le ilgili bu inancın geçerliliği özellikle sekizinci asırda eser vermiş olan Kilise Babalarının yazılarına dayandırılmıştır. Bunlardan biri olan İstanbul piskoposu Germanus (ö. 733), yazılarında ve vaazlarında Meryem'in ölümünün ardından bedenen göğe yükseldiğini ifade etmiştir. Ona göre Tanrı'yı içinde barındırmış olan taşıt kutsaldır ve günahın bir sonucu olan bedenin toprakta çürüme cezasına maruz kalmamıştır. Bununla birlikte Germanus'a göre Meryem, Oğlu İsa gibi insan tecrübesi olan ölümü tatmış ve mezara konup oradan dirilmiştir (Roth, 2011, s. 166).

Yeni Ahit, İsa'nın ölümünün ardından Meryem'den, Elçilerin İşleri Kitabında Pentakost gününde havarilerle birlikte Kutsal Ruh'un üzerlerine inmeleri (Elç. 2:1-4) bahsinde zikreder. Ancak Meryem'in sonraki yaşamıyla ilgili herhangi bir bilgiye Yeni Ahit'te rastlanmaz. Bu bilgi boşluğu Kilise Babalarının yazılarına da kaynaklık eden apokrif eserlerce doldurulur. Hristiyan dini literatürü bu anlamda zengin bir kaynak sunar ve Meryem'in hayatının sonunu ele alan eser grubunu "dormition" geleneği olarak adlandırır. Doğu Ortodoks Kiliseleri Meryem'in ölümü için uyumak anlamına gelen "dormition" kelimesini kullanmayı tercih ederken Katolik Kilisesi, Meryem'in beden ve ruh olarak göğe alınmasına odaklanarak "assumption" kelimesini kullanmaktadır (Tromp, 2010, s. 79). Literatürde yer alan "Dormition külliyesi" ile Meryem'in ebedi uykusunu ele alan eserler bütününe işaret edilmektedir. Bu literatür içerisinde yer alan eserler özellikleri itibariyle iki grupta ele alınmaktadır. Meryem'in ölümünü ele alan ilk grup metin ailesi "The Palm of the Tree of Life" yani "Hayat Ağacının Palmiyesi" olarak anılmaktadır. Bu eser grubunda, palmiye ağacından bir yaprağın Meryem'e verilmesi ortak unsur olduğundan dolayı bu adla anılmıştır (Shoemaker, 2016, s. 101). İkinci grup metin ailesinde ise olay örgüsünün önemli bir kısmı Beytüllahim'de geçtiği için "Beytüllahim" geleneği olarak anılmaktadır. Her iki kategori arasındaki ortak temaya kısaca değinilirse, Meryem, ölümünü Kudüs'teki evinde karşılar ve bu esnada havarilerden bir kısım onun yanında bulunur. Meryem'in ölüm anına Oğlu İsa gelir ve birlikte cennete yükselirler. Yine bu kategorideki anlatılarda Yahudiler genelde antagonist karakterdir.

Palmiye geleneği anlatılarının temel çerçevesine göre, Meryem Zeytin Dağ'ında bir melek tarafından karşılanır ve yaklaşan ölümü kendisine bildirilir. Melek, Meryem'e hayat ağacından bir palmiye yaprağı verir. Daha sonra Meryem Kudüs'teki evine döner ve ölümü hakkında ailesini ve dostlarını bilgilendirir. Elçiler mucizevi bir şekilde misyonda

buldukları dünyanın dört bir yanından Kudüs'e getirilirler. Sabah olduğunda, Meryem ölümüne hazırlanır ve meleklerin eşliğinde İsa, Meryem'in ruhunu alır. Havariler, Meryem'in bedenini Kudüs dışındaki bir mezara yerleştirirler. Meryem'in cenaze alayı sırasında Yahudi liderleri Meryem'in bedeninin yok etmeye çalışır ancak bir melek tarafından cezalandırılırlar (Shoemaker, 2004, ss. 37-38)

1.2.1. Meryem'in Uykusu Kitabı (Book of Mary's Repose)

Palmiye geleneği ailesine ait en eski şahitlerden "Book of Mary's Repose" (lat. Liber Requiei) yani "Meryem'in Uykusu" eseri tarihsel olarak üçüncü yüzyıla dayandırılmaktadır. Metnin orijinali Grekçe olmakla birlikte tüm eser, antik klasik Etiyopyaca olan Ge'ez dilinde bir çevirisiyle hayatta kalmıştır. Ayrıca eski Gürcüce ve Süryanice fragmanları da günümüze ulaşmıştır.

Bu eserde, Meryem'in bekaretine ve günahsızlığına dair geleneksel Katolik anlayışa aykırı ifadeler yer almaktadır. Yusuf, Meryem'e bekaretini koruyamadığından dolayı sitem etmektedir ("The Ethiopic Liber Requiei", 2006, s. 292). Meryem ölüm haberini alınca bütün yakınlarını ve çevresini yanına çağırır. Çevresiyle yaptığı konuşma ile Meryem'in ölümden tereddüt ettiği anlaşılır. Çünkü kendi ifadesiyle Meryem bir günah işlediğini ve bu nedenle ölümden korktuğunu söyler ("The Ethiopic Liber Requiei", 2006, s. 315). Eserde, Meryem'in içsel çatışmaları ve tereddütleri yanı sıra günah işlediğine dair bir ifadenin yer alması, eserin yazılış tarihini dördüncü yüzyıl öncesine taşıdığı fikrini uyandırmaktadır. Meryem'in kusurları hususunda ilk üç yüzyıl boyunca Kilise Babalarının yazılarında farklı ifadeler bulunmaktadır. Örneğin Tertullian (160-240), Meryem'in, Oğlundan şüphe ettiğini, ona yeterince destek olmadığını ve bu sebeple onun İsa tarafından reddedildiğini- söyler ve bu görüşünü Markos İnciline (3:32-35)⁴ dayandırır (Tertullian, 1885a, s. 1165).

Bununla birlikte eser, Meryem'in ayrıcalıklı statüsüne de yer vermektedir. Onun diğer kadınlardan farklı olduğunu, benzersizliğini; öteki kadınlar gibi adet kanaması görmemesi üzerinden okuyucuya aktarmaktadır ("The Ethiopic Liber Requiei", 2006, s. 315). Meryem'e öleceği haberini getiren melek formundaki İsa, ona, havariilere aktarması üzerine bazı sırlar ifşa etmektedir ("The Ethiopic Liber Requiei", 2006, s. 290). Gizli bilginin Meryem'e verilmesi onun Hristiyan cemaati içindeki özel konumunu göstermektedir. Vefatının ardından bedeninin göğe yükselmesinde havariler Meryem'e eşlik ederler. Meryem'in bedeni binlerce meleğin taşıdığı bulutlarla cennette, hayat ağacının yanına götürülür ve beden ile ruhun birleşimi gerçekleşir ("The Ethiopic Liber Requiei", 2006, s. 341). Sonrasında İsa, Meryem ve havarileri "Gehenna" olarak adlandırılan Ceheneme

4 "İsa'nın çevresinde oturan kalabalıktan bazıları, "Bak" dediler, "Annenle kardeşlerin dışarıda, seni istiyorlar". İsa buna karşılık onlara, "Kimdir annem ve kardeşlerim?" dedi. Sonra çevresinde oturanlara bakıp şöyle dedi: "İşte annem, işte kardeşlerim! Tanrı'nın isteğini kim yerine getirirse, kardeşim, kızkardeşim ve annem odur."

götürür. Cehennem’de işkence görenler, Meryem’den Tanrı’nın merhameti için aracılık etmesini isterler ve ağızlarından şu sözler dökülür:

“Meryem, sana yalvarıyoruz, ışık ve ışığın annesi; Meryem, hayat ve havarilerin annesi; Meryem, altın lamba, adaletin lambasını taşıyan; Meryem, efendimiz ve efendimizin annesi; Meryem, kraliçemiz, Oğulunun bize biraz dinlenme vermesini dile” (“The Ethiopic Liber Requeiei”, 2006, s. 346).

Bu pasaj, özellikle Katoliklikte önemli bir dua merci olan Meryem’in aracılık rolüne dair ilk yazılı delilleri barındırması açısından önemlidir.

Meryem’in Uykusu metninin ana kahramanı Meryem’dir. Anlatı Meryem’i kristolojik bağlamın dışında ele almaktadır. Meryem’in dünyadan ayrılışı ve cennete yükselişi şanlı bir şekilde anlatılır. Bu da erken dönem Hristiyanlık içerisinde Meryem’e verilen değeri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Yakup İncilindeki Meryem imajıyla kıyaslandığında *Meryem’in Uykusu* apokrifinde Meryem Hristiyan inancının sırlarına sahip olan ve havariler ile diğer Hristiyan topluluğu üyeleri tarafından saygı gösterilen çok daha aktif bir figür olarak sunulur.

1.2.2. Meryem’in Uykusunu Anlatan Altı Kitap Apokrifonu

Dördüncü yüzyılda, Meryem’e olan saygının belirgin bir şekilde arttığına dair kanıtlar belirmeye başlar ve belki de bu fenomenin en önemli tanığı, Beytullahim geleneği olarak adlandırılan ikinci grup eserlerin en eskisi olan “Six Books Dormition Apocryphon” yani *Meryem’in Uykusunu Anlatan Altı Apokrif* eserdir. Bu gruptaki eserler, olayların çoğunu Kudüs yerine Beytullahim’e yerleştirmeleriyle tanınır. Günümüze en eski fragman parçaları Süryanice gelen eser dördüncü yüzyıla dayandırılmaktadır. Bu eserin Yunanca bir çevirisi bulunmamakla birlikte altıncı yüzyılda yapılmış özetleri vardır. *Meryem’in Uykusu Hakkında Yuhanna’nın Kitabı* (The Book of John Concerning the Falling Asleep of Mary) bunlardan biridir (Schaff, 1885). Özetlenmiş şekliyle Altı Kitap, Orta Çağ Yunan ve Slav dünyasında oldukça canlı kalmıştır. Yüzden fazla Yunanca ve Slavca el yazmasının yanı sıra Gürcüce, Latince ve Arapça çevirileri de bulunmaktadır (Shoemaker, 2016, ss. 130-131).

Altı Kitap Apokrifonu, Meryem saygınlığına dair oldukça farklı bir hassasiyet sunar. Meryem’in Uykusu eserinde Meryem’e yönelik ibadet belirtileri ve şefaate etme gücü sadece birkaç örnekte görülürken Altı Kitap Apokrifonu ise her türlü Meryem saygısı ile doludur. Eser adından da anlaşılacağı üzere altı kitaptan oluşmaktadır. İlk cilt, Meryem’e uzun bir methiye ve “İsa, Mesih, Tanrım ve umudum ve Efendim Meryem, kutsal ve saf Meryem’in, İsa Mesih Tanrımızın annesinin, bu dünyadan göğe olan ayrılışının hikâyesi aracılığıyla bana şefaateçi olun” duası ile başlar (“The Ethiopic Six Books”, 2006, s. 375). Daha sonra önsöz, metnin kendi mucizevi keşfinin hikâyesini anlatmaya devam eder. Bir gün Sina dağındaki bazı keşişler Meryem’in bu dünyadan nasıl ayrıldığını merak ederler. Bu arayış onların havari Yuhanna tarafından yazılmış olan Altı Kitap’tan haberdar

olmalarını sağlar. Keşişler kayıp metne ait hiçbir iz bulamayınca çareyi Efes'e gelerek Aziz Yuhanna'ya dua etmekte bulurlar. Yuhanna'nın kabrinin yanında geceledikleri yerde havari Yuhanna onlara görünür ve aradıkları kitabı vereceğini söyler. Çünkü bu eser sayesinde yılda üç kez Meryem adına anma törenleri düzenleyenler, gazaptan kurtulacaktır. Sabah uyandıklarında gerçekten Altı Kitap apokrifonunu yanlarında bulurlar ve hem Sina Dağındaki manastıra hem de Kudüs'e kitabın kopyasını gönderirler ("Fifth-Century Syriac Palimpsest Fragments of the Six Books", 2006, s. 371).

İkinci kitapta gerçek anlatı, Meryem'in kısa süre içerisinde öleceği haberini bir melek tarafından alması ile başlar. Hikâye açıldığında, Meryem'in her gün yaptığı gibi, dua etmek için İsa'nın mezarına gittiği görülür. Ancak Yahudiler, İsa'nın mezarında herhangi birinin dua etmesini yasaklamak ister ve bunu önlemek için bekçileri oraya yerleştirirler. Meryem'i de bu konuda uyarırlar ve Kudüs'ten Beytullahim'deki evine gitmesini önerirler. Bu nedenle Meryem, onunla hizmetçi olarak yaşayan üç bakire ile Beytullahimdeki evine taşınır. Havariler, Meryem'in son anlarına şahit olmak için dünyanın dört bir tarafından bulutların üzerinden Beytullahim'e gelir. Onların bu mucizevi yolculuğu, ikinci kitabın geri kalanını tamamlar ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 379).

Meryem'in yanına ilk varan Yuhanna'dır. Yuhanna Meryem'i gördüğünde onu göğsünden ve dizlerinden öper. Her ikisi de onun kutsal anneliğinin sembollerindedir. Diğer havariler de geldiklerinde aynı şeyi yaparlar. Hikâye boyunca, en yüce derecelerdeki kişiler, Meryem'e saygılarını rutin olarak gösterirler. Örneğin, Roma valisi, oğlu için iyileşme talep etmek amacıyla ona geldiğinde, diz çöküp Meryem'e saygı gösterir. Bunun üzerine Meryem'de oğlunu iyileştirir ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 389). Bunlar Altı Kitap Apokrifinde Meryem'e sunulan ilk tazim eyleminin örnekleridir. Şühesiz ki bu temsiller, hikâyenin izleyicilerine benzer davranışları teşvik amacıyla tasarlanmıştır. İsa'nın Meryem'in ruhunu almaya geldiği zaman peygamberlerin de ellerinde tütsülerle ona saygı gösterdiği görülür. Bunlar arasında Adem, İbrahim, İshak, Yakup ve Davut peygamberler vardır ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 390). Peygamberlere ek olarak eserde gök cisimlerinin de Meryem'e tazim ettiği görülür. Aynı tazim Meryem'in göğe yükselmesiyle devam eder. Aralarında Mikail ve Cebrail'in de bulunduğu melekler Meryem'i gördüğünde önünde eğilirler. Güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimleriyle birlikte yıldırım, ateş ve yağmur ona saygılarını sunarlar ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 394).

Altı Kitap Apokrifi, Meryem'in şifacı özelliğini anlatan mesellerle doludur. Meryem ve havariler, Beytullahim'deki evde bulunurken, kekeleyenler, dilsizler, körler, sağır, sıkıntı çekenler, kötü ruhlar tarafından taciz edilenler ve her türlü hastalığı olanlar Meryem'den şifa isteyip sonra sağlığına kavuşurlar ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 384). Meryem dua ettiğinde şeytanlar tarafından ele geçirilmiş iki kadını ve idrar zorluğu çeken başka bir kadını iyileştirir. Sonra büyük bir kalabalık, Meryem'in şifacı güçlerinden faydalanmak için, onun yanına Beytullahim'e gider ve Tanrı'nın merhameti için kendilerine aracı olmasını dilerler. -Onların bu isteği karşısında Meryem şöyle dua eder: "Rab İsa Mesih, sana

seslenen ruhların sesini işit". Dua etmesinin ardından, hemen orada bulunan, erkekler, kadınlar ve çocuklar iyileştirilir ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 385).

Altı Kitap'ın son bölümleri Meryem'in aracılık ettiği birçok durumla doludur. Cennete yükselen Meryem göksel katmanları gezdikten sonra Oğlunun rehberliğinde Cehennem alevlerinin önüne gelir ve orada sonsuz azabı bekleyen insanların haykırışlarını duyar. Feryatları duyan Meryem, onlara üzülmür ve Oğlundan onlara yargı gününde merhamet etmesini diler ve bunun üzerine İsa, Meryem'i zikreden herkese merhamet edeceğine dair söz verir.

Altı Kitap anlatısı, Meryem'in onuruna düzenli olarak yapılan törenlerin önemini sürekli vurgular. Bu, eserin kaleme alındığı dönemde ve hitap ettiği toplumda resmi bir Meryem kültürünün varlığına tanıklık eder. Beytullahim'de iyileşen kadınlar, dileklerinin yanı sıra Meryem'e hediyeler ve sunular getirirler. Havariler, ona "seni ananlar ve sana sunular sunanlar şiddetli sıkıntılardan kurtulsunlar" diye dua ederler. Ardından Meryem "*Efendim! İnsanlar, bedenim ve ruhum dünyadan ayrıldığı andan itibaren, anma törenleri düzenlediklerinde kötü zamanları yeryüzünden kaldır. Ölümü ve esareti, kılıcı ve kıtlığı, insanlığa musallat olan her acının geçmesini sağla, bana sunular sunulan toprak, kutsanmış olsun... Adıma şarap yapılan asmalar, bollukla salkımlar versin*" şeklinde dua eder. Meryem, bu bolluk ve bereket duasına devam ederken, aracılıkları ile tarım ve verimlilik arasında güçlü bir bağ ortaya çıkar ("The Ethiopic Six Books", 2006, s. 391). Burada hiç şüphe yok ki Meryem, çeşitli Akdeniz tanrıçalarından miras aldığı toprakların ve hasatın koruyucusu olarak bir rol oynamaktadır. Eser, Meryem'e gösterilmesi gereken ihtiramın dua ile sınırlandırılmaması, ona sunular sunulması gerektiğini okuyucuya açıkça anlatır. Metinde, yıl boyunca farklı zamanlarda Meryem'in anısının kutlanması gerektiği belirtilen üç bayramdan (24 Aralık, 15 Mayıs, 13 Ağustos) bahsedilir. Her üç bayram da tarımsal bağlantılar içerir. Altı Kitap metni, her bir kutlama günü için gözlemlenecek törenlerin oldukça detaylı bir açıklamasını sunar; bu törenler Meryem'in adına ekmek sunularına odaklanır ve Altı Kitap apokrifinin okunmasını içerir (Shoemaker, 2016, ss. 142-143).

Metinde, Meryem'e yönelik uygulanan ritüeller, aynı yüzyıl içerisinde yaşamış olan Epiphanius'un kaleme aldığı *Panarion* adlı eserindeki uygulamalar ile paralellikler göstermektedir. Epiphanius, Kolliridyenler olarak adlandırdığı bu grubu Meryem'e bir çeşit ekmek (kollyra) ve ona yıl içerisinde belirli zamanlarda sunular sunulmasından dolayı eleştirmektedir. Epiphanius, "Yılın belirli gününde, ekmek koyarlar ve onu Meryem'in adına sunarlar ve hepsi ekmekten pay alır" diye yazmaktadır (Williams, 2013, ss. 581; 637). Altı Kitap apokrifonu ile Kolliridyenler arasındaki bağlantı günümüzde doğrudan kanıtlanamazsa da içerik ve uygulamalarda birbiriyle oldukça örtüşmektedir. Üstelik Epiphanius'un Kolliridyenleri eleştirdiği noktalar Altı Kitap Apokrifonun uygulamaları ile ve gelenekleri ve uyum sağlamaktadır. Erken Kilise kayıtlarından günümüze ulaşmış olan

eserler arasında sadece bu metin litürjik olarak Meryem için sunular yapılmasını teşvik etmektedir.

Meryem'in Uykusu kitabında Meryem, bazı sırlara sahip ve bilgili birisi olarak tasvir edilir. Ayrıca onun aracılık faaliyetine dair ilk delilleri sunması açısından da değerlidir. Bununla birlikte, bu erken Dormition anlatısının Meryem'e olan tazimi oldukça temel düzeydedir. Ancak Altı Kitap Apokrifi, Meryem'e çok daha gelişmiş bir kültürün varlığını, muhtemelen dördüncü yüzyılın ortasına kadar sürdürdüğünü göstermektedir. Bu metinde, Meryem'in aracılık eylemlerine odaklanma büyük ölçüde artmış ve mucizeler yapma yeteneği ile birleştirilmiştir. Mucizelerin bir kısmında Meryem, ona dua edenlerin ve yakaranların ihtiyaçlarına cevap verebilmek için yanlarında zuhur etmiştir. Altı Kitap Apokrifi bu anlamda bize Meryem görünümüne dair ilk kayıtları da sunmaktadır (Shoemaker, 2016, s. 164).

Değerlendirme

Yirminci yüzyılda dogma olarak ilan edilen Meryem'in göğe yükselmesine dair ilk kanıtları sunan apokrif eserler, bu inancın önce halk arasında benimsenmesini ve erken Hristiyanlıktan itibaren bir bayram olarak kutlanmasını sağlamıştır (Carroll, 2003, s. 268). Orta Çağ boyunca, özellikle de Katolik Kilisesinde, bu metinlerden esinlenen dini hikâyeler ve olaylar, sanatçılar tarafından resmedilerek kiliselerin, manastırların ve diğer dini yapıların duvarlarını ve vitraylarını süslemiştir. Dini yapıları zenginleştiren bu sanat eserleri, apokrif metinlerdeki sahneleri canlandırması ve hikâyeleri görsel olarak anlatmasıyla insanların dini öğretileri ve hikâyeleri daha iyi anlamalarına yardımcı olmuştur. On altıncı yüzyılda Trent konsili ile Katolik Kilisesi apokrif olayların resmedilmesine karşı bir yasak getirmişse de bu meseller Katolik dünyanın muhayyilesinden kolayca silinemediğinden kültürel ve dini kimliğinin önemli bir parçası olmaya devam etmiştir (Warner, 2013, s. 31).

Daha önce ele alınan Yakup İncili, Sözde Matta İncili ve Meryem'in Uykusu adlı metinler Meryem dindarlığına ait önemli delillere yer vermekle birlikte ona yönelik tazime dair bir kanıt sunmamaktadır. Fakat Altı Kitap Apokrifonunda açıkça bir Meryem kültüründen bahsetmek mümkündür. Bu eserde Meryem adına sunular takdim edilip, ritüeller yapılarak onun şifacılığına ve aracılığına başvurulmaktadır. Henüz dördüncü yüzyılda ortodoks Hristiyanlıkta Meryem'le ilgili herhangi bir doktrin ortaya konulmamışken, bu eserler Meryem dindarlığını kült seviyesine çıkarmıştır. Erken dönem Hristiyan kayıtlarında ve Kilise Babalarının eserlerinde Meryem'den sık bahsetmemeleri bu eserlerin daha çok heterodoks çevrelerde yaygın olduğu kanısını uyandırmıştır.

Bu metinler yüzyıllar boyunca dindar insanlar arasında yaygın olarak okunmuş ve insanların inançlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Yirminci yüzyılda Katolik Kilisesinin Meryem'le ilgili dördüncü dogmayı ilan etmesi, apokrif eserlerden de beslenen Meryem kültürünün ana akım Hristiyanlıkta Meryem inancının şekillendirmesinde etkisini ortaya

koymaktadır. Bu etki ortodoksi süzgecinden geçirilerek Batı'da Oğlu İsa'dan sonra Hristiyanlığın en etkili figürü olan Meryem'i ortaya çıkarmıştır. O, on sekizinci yüzyıla kadar Batı sanatında en sık tasvir edilen kadındır. Hem nazik hem de güçlü bir anne arketipi olarak Hristiyan kadınlık ideali olarak kabul edilmiştir (National Museum of Women in the Arts, 2014, s. 4).

Sonuç

Ele alınan Çocukluk İncilleri kapsamında Yakup ve Sözde Matta İncilleri, Kutsal Kitap'ta yer almayan Meryem'in hayatıyla ilgili detaylara yer vermektedir. Her iki metin, Meryem'i doğumundan itibaren Tanrı'nın lütfuyla seçilmiş bir figür olarak okuyucuya sunmaktadır. Meryem, annesi Anna'nın mucizevi hamileliği sonucunda dünyaya gelmiş ve üç yaşındayken tapınağa verilmiştir. Tapınakta meleklerle konuşup onların elinden yemek yiyen Meryem adeta Tanrı'nın her daim koruması altındadır. Buluş çağına eriştiğinde tapınaktan ayrılan Meryem, Tanrı'nın insanlığa yönelik kurtuluş planında kendi rolü olan anneliği ile çocuğu İsa'yı bekareti bozulmadan dünyaya getirir.

Yine Kutsal Kitap'ta bahse konu olmayan Meryem'in hayatının sonuyla ilgili detaylar Meryem'in Uykusu ve Altı Kitap Apokrifonu gibi eserler aracılığıyla onun ölüm öncesi anına ve bedeninin göğe yükselişine dair ayrıntılara yer vermektedir. Âdem ile Havva'nın işlediği ilk günahın sonucu olarak insan bedeni toprakta çürümeye mahkûm edilmiştir. Bu günahtan muaf tutulan Meryem'in onun cezai sonucuna katlanması da beklenmemiştir. Uyku geleneğine ait anlatılarda Meryem, dünya ve gök katmanlarında saygıyla karşılanan, insanların dualarına ve isteklerine cevap veren, şifacı güçlere sahip olan biri olarak betimlenmiştir. Çocukluk İncillerinde naif ve saf Meryem tasvirine oranla bu metinlerde daha aktif bir Meryem'le karşılaşmaktadır.

Meryem'in biyografik hayatıyla ilgili detayların yanında bu metinler onunla ilgili inanç esaslarının ilk nüvelerini içinde barındırmaktadır. Meryem'in ebedi bakireliği kanonik incillerde yer almazken bu inancı ilk dile getiren metin, ikinci yüzyıla dayanan Yakup İncilidir. Yine Meryem'le ilgili yirminci yüzyılda Katolik Kilisesi tarafından çıkarılan son inanç olan onun göğe yükselmesine dair en eski kanıt, üçüncü yüzyıla dayanan Meryem'in Uykusu apokrif eseridir. Bu metinler, Meryem'in yaşamının önemli anlarını ve İsa'nın mucizevi doğumundaki rolünü anlatırken, aynı zamanda onun insanüstü niteliklerini ve kutsallığını ortaya koyar.

Kaynakça

- Ambrose. (1898). Concerning virgins. İçinde P. Schaff (Ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers (Second Series)* (C. 10, ss. 790-847). Christian Classics Ethereal Library.
- Becerra, D. (2019). The Canonization of the new testament. İçinde L. H. Blumell (Ed.), *New Testament History, Culture and Society: A Background to the Texts of the New Testament* (ss. 772-786). Deseret Book.

- Carroll, E. R. (2003). Devotion to Blessed Virgin Mary. İçinde *New Catholic Encyclopedia* (1-9, ss. 266-271). Thomson Gale.
- Cullman, O. (2003). Infancy gospels. İçinde *New Testament* (C. 1, ss. 414-469). Westminster John Knox.
- Elliott, J. K. (1999). *The Apocryphal new testament*. Clarendon Press.
- Elliott, J. K. (2015). Christian apocrypha and the developing role of Mary. İçinde A. Gregory & C. Tuckett (Ed.), *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha* (ss. 269-288). Oxford University Press.
- Fifth-Century Syriac Palimpsest Fragments of the Six Books. (2006). İçinde S. J. Shoemaker (Çev.), *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption* (ss. 370-374). Oxford University Press.
- Gündüz, Ş. (1998). Apokrif. İçinde *Din ve İnanç Sözlüğü*. Vadi.
- Jerome. (1954). The Perpetual virginity of Blessed Mary: Against helvidius. İçinde *Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church* (2. bs, C. 6). WM. B. Eerdmans Publishing Company.
- Klauck, H. J. (2010). Apocrypha cluster. İçinde *The Cambridge Dictionary of Christianity* (ss. 60-62). Cambridge University Press.
- Küçük, M. A. (2009). *Kutsal kitap anlayışı: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği*. Berikan.
- Matta. (1885). The Gospel of pseudo-matthew. İçinde P. Schaff (Ed.), *Ante Nicene Fathers* (C. 8, ss. 1244-1293). Christian Classics Ethereal Library.
- National Museum of Women in the arts. (2014). *Picturing Mary: Woman, Mother, Idea*. National Museum of Women in the Arts.
- Papa VI. Paul. (1964). *Lumen Gentium*.
https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html
- Papa XII. Pius. (1950). *Munificentissimus deus: Defining the dogma of the Assumption*.
- Roth, G. E. (2011). *Paradox beyond nature: The Marian homilies of germanos I, Patriarch of Constantinople (715-730)*. International Marian Research Institute.
- Rouillard, P., & Krosnicki, T. (2003). Marian feasts. İçinde B. L. Marthaler (Ed.), *New Catholic Encyclopedia (second Edition)* (C. 9, ss. 157-159). Thomson Gale.
- Sarıçoğlu, E. (2009). *Diğer İnciller (Apokrif İnciller)*. Fakülte Kitabevi.
- Schaff, P. (Ed.). (1885). The Book of John Concerning the falling asleep of Mary. İçinde *Ante Nicene Fathers* (C. 8, ss. 1692-1700). Christian Classics Ethereal Library.

- Shoemaker, S. J. (2004). *Ancient traditions of the Virgin Mary's dormition and assumption*. Oxford University Press.
- Shoemaker, S. J. (2016). *Mary in early Christian faith and devotion*. Yale University Press.
- Tertullian. (1885a). On the flesh of Christ. İçinde *Ante Nicene Fathers* (1-3, ss. 1149-1201). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (1885b). On the veiling of virgins. İçinde *Ante Nicene Fathers* (1-4, ss. 54-81). Christian Classics Ethereal Library.
- The Ethiopic Liber requiei. (2006). İçinde S. J. Shoemaker (Çev.), *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption* (ss. 290-350). Oxford University Press.
- The Ethiopic Six Books. (2006). İçinde S. J. Shoemaker (Çev.), *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption* (ss. 275-396). Oxford University Press.
- Tromp, J. (2010). Assumption. İçinde D. Patte (Ed.), *The Cambridge Dictionary of Christianity* (s. 79). Cambridge University Press.
- Tümer, G. (2011). *Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem* (4. bs). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Warner, M. (2013). *Alone of all her sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary* (Oxford).
- Williams, F. (2013). *The Panarion of epiphanius of salamis, Books II and III. De fide*. Brill.
- Yitik, A. İ. (2001). *Hazreti Meryem ve Efes: Dinler tarihi yazıları* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Tibyan Yayıncılık.
<http://ktp.isam.org.tr/ktp/recordview.php?idno=64270&ele=%3D&wKitaplar=Meryem>
- Yitik, A. İ. (2016). İncillere ve Kur'ân'a göre Hz. Meryem'in müjdelenmesi ve İsa'nın doğumu. İçinde *Türkiye'de Dinler Tarihinin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük* (ss. 409-422). Berikan.



The Cult Of Mary Nourished By Apocryphal Texts

Hülya Yıldız

Extended Abstract

The canonization of the Bible spans approximately three centuries. Jesus did not leave any written sources to his apostles, so his teachings and life were initially transmitted orally and later transformed into written texts. The main reasons for committing the Christian message to writing were the death of those who had directly witnessed Jesus and the need to convey this message to Christian communities in different regions. During this process, church councils in the fourth and fifth centuries played a significant role, leading to the formation of the current Bible canon. Once canonization was completed, unity was achieved among the texts, and the Bible gained universal authority. Writings not included in the canon were regarded as “apocryphal”.

The Bible provides limited information about Mary, and this information is generally related to Jesus. The Gospels of Matthew and Luke describe Mary’s pregnancy and the birth of Jesus (Matthew 1:18-25, Luke 1:26-56, 2:1-7), the Gospel of John narrates the miracle at the wedding in Cana (John 19:26-27), and the Gospel of Mark mentions her in passages related to Jesus’ teachings (Mark 3:31-35, 6:1-3). The Acts of the Apostles also mention Mary praying with the apostles (Acts 1:12-14). This information highlights that Mary is an integral part of Jesus’ divine mission and that her role is primarily evaluated in connection to Jesus’ identity and mission. Biographical and theological interest in Mary has led to the creation of alternative Works.

In the West, numerous studies on Christian apocryphal literature have been written. Researchers as J. K. Elliott have focused primarily on the Infancy Gospels. In Turkish, Ekrem Sarıkçıoğlu’s “Other Gospels” has introduced Christian apocryphal literature to Turkey. This Work examines various apocryphal texts categorized under Jewish-Christian, Coptic, and Infancy Gospels. In subsequent Turkish studies on Mary, the Infancy Gospels, especially the Gospel of James, the Pseudo-Matthew, and the Gospel of Thomas, have been utilized. However, apocryphal texts addressing the end of Mary’s life have been lacking in these studies. Stephen J. Shoemaker’s “Ancient Traditions of the Virgin Mary’s Dormition and Apocryphon” provides significant literature on Mary’s life. This work includes apocryphal texts such as the Dormition of Mary and the Six Books on the Dormition of Mary, alongside the Infancy Gospels, contributing to the understanding of Marian devotion.

The term “apocryphal”, derived from the Greek Word for “hidden”, refers in Christian religious literature to early Christian sources that are not included in the canonical Bible

and whose authenticity has not been established. Many of these Works are gospels, and those gospels are not included in the New Testament's four canonical gospels fall into this category. While theological concerns partly explain the separation, not all apocryphal gospels have always been considered heretical. For instance, the Protevangelium of James is still used in Eastern liturgies today.

In Christian religious literature, apocryphs are categorized by subject and characteristics. Among these are Jewish-Christian Gospels and Coptic Gospels, including the Infancy Gospels, which provide information about Jesus' childhood not mentioned in the canonical gospels. These texts offer biographical details about Jesus' pre-mission life and particularly about his family, especially his mother. The Infancy Gospels are called "gospels" because they draw inspiration from canonical gospels, the biographical curiosity and narrative in these Works often overshadow theological teachings. Another type of the texts focusing on the later life of Mary is known as the "Dormition Tradition", which describes Mary's death and assumption into heaven.

Among the Infancy Gospels, the Protevangelium of James is the oldest and most influential apocryphal manuscript known in the New Testament. It exists in Greek, Syriac, Georgian, Latin, Armenian, Arabic, and Coptic manuscripts. The oldest known manuscript is a Greek text in the Bodmer V papyrus, dating back to the 3rd or 4th century, though scholars believe the work was written in the second half of the 2nd century. This suggests that the Protevangelium of James was composed shortly after the canonical texts. Until the 4th century, there was no canonical-apocryphal distinction in Christian writings, allowing the Protevangelium of James to be widely used and disseminated. Church Fathers, who were foundational to Christian theology, utilized this work in their writings. Though categorized as an Infancy Gospel, the Protevangelium of James focuses more on Mary's early life than in Jesus' childhood.

The protevangelium of James elevates Mary's status to a different ontological level. James portrays Mary's birth as miraculous, akin to Jesus'. Mary is also depicted as receiving divine nourishment in the temple, emphasizing her sanctity. The Catholic Church's doctrine regarding Mary, such as her perpetual virginity, are largely supported by apocryphal Works like the Protevangelium of James, which describe Mary remaining a virgin before, during and after Jesus' birth. The church Fathers began to mention her perpetual virginity from the third century, and by the fourth century, it became a role model for the monastic life. Although there is no explicit mention of the Immaculate Conception in James' work, the miraculous nature of Mary's conception supports this doctrine, which the Catholic Church dogmatized in 1854.

Another influential work in the development of Marian cult is the Pseudo-Matthew Gospel, which is included in the Infancy Gospels. Though attributed to the apostle Matthew, its earliest possible composition date is the 8th century. The narrative of Pseudo-Matthew parallels that of the Protevangelium of James, beginning with the story of Joachim and Anna, who conceive Mary, after angelic announcements. Mary is presented as a mature and devout child who is nourished by an angel in the temple. She is eventually betrothed to Joseph through divine selection. The annunciation and birth narratives follow closely with miraculous details, including the birth in a cave and the presence of angels.

In Pseudo-Matthew, as in James, Mary's birth is described as miraculous, and she is portrayed as an extra ordinary figure, highlighting her perpetual virginity. The narrative emphasizes her holiness by showing even wild animals respecting her. These elements reinforce the perception of Mary as a figure of divine grace and protection, further supporting the catholic doctrines of her perpetual virginity and Immaculate Conception.

In 1950, Pope Pius XII officially established the dogma of Mary's Assumption in the encyclical *Munificentissimus Deus*, which declares that Mary was assumed into heaven both body and soul. This decision, however, was not supported by explicit historical evidence from the New Testament or early Christian writings. The belief in Mary's Assumption is primarily based on later writings, particularly those from Church Father like Germanus of Constantinople, who argued that Mary's body did not undergo corruption because of her sinlessness and her unique role as the mother of Jesus.

The New Testament mentions Mary only briefly after Jesus' death, and there is no information about her later life. To fill this gap, various apocryphal texts emerged, creating a rich tradition known as the "dormition" literature. The Eastern Orthodox Church uses the term "dormition" to describe Mary's death, while the Catholic Church uses "assumption" to emphasize her being taken into heaven. The dormition tradition is divided into two main traditions: the "Palm of the Tree of Life" and the "Bethlehem" traditions. The first tradition, exemplified by texts such as the "Book of Mary's Repose", describes how an angel appeared to Mary on the Mount of Olives and gave her a palm leaf as a sign of her impending death. Mary informed her friends and family, and the apostles miraculously gathered from various parts of the world to be with her. Jesus then came to take Mary's soul to heaven, and her body was buried but later assumed into paradise.

The "Book of Mary's Repose" is one of the oldest texts from the Palm tradition, dating back to the third century. Originally written in Greek, it survives in ancient Ethiopian, Georgian, and Syriac translations. This text includes unique elements, such as Mary's human doubts and fears about death, which differ from traditional Catholic views that emphasize her sinlessness. Despite these doubts, Mary is portrayed as unique and special, not menstruating like other women, and receiving divine secrets from Jesus. After her death, her body and soul are reunited in heaven, and she is depicted interceding for souls in hell. The "Six Books Dormition Apocryphon" represents the second tradition, known as the Bethlehem tradition. This text, dating from the fourth century, provides a detailed account of Mary's veneration and miraculous powers. The narrative begins with an angel informing Mary of her imminent death, after which she moves to her home in Bethlehem. The apostles are miraculously transported to be with her, and figures from the Old Testament, as well as heavenly beings, pay homage to her. Mary performs numerous miracles, healing the sick and possessed, and people bring her gifts and offerings. The "Six Books Dormition Apocryphon" also emphasizes Mary's intercessory power and the importance of celebrating her feasts. It includes rituals and prayers for her intercession, highlighting her significant role within the early Christian community. The text insists on regular celebrations in her honor, advocating specific prayers and rituals that reflect her unique status and divine favor. These apocryphal texts highlight the early and evolving veneration of Mary, showcasing her unique role and the theological development of her

Assumption and intercession within Christian traditions. They provide valuable insights into how early Christians perceived and her importance in their faith and practices.

Earlier texts like the Gospel of James, the Gospel of Pseudo-Matthew, and the Book of Mary's Repose provide important evidence of Marian devotion but do not explicitly document veneration practices. However, the Six Books Dormition Apocryphon clearly describes a Marian cult, featuring offerings and rituals seeking Mary's healing and intercession. By the fourth century, when no formal doctrine on Mary existed in orthodox Christianity, these works elevated Marian devotion to a cult status. The limited mentions of Mary in early Christian records and the works of Church Fathers suggest that these texts were more prevalent in heterodox circles.

These texts were widely read by devout Christians over centuries and shaped their beliefs. The Catholic Church's proclamation of the fourth Marian dogma in the twentieth century demonstrates the influence of the Marian cult, nourished by apocryphal works, on mainstream Christianity. Through orthodox refinement, Mary emerged as the most influential figure in Christianity after Jesus, frequently depicted in Western art until the eighteenth century. She was revered as both a gentle and powerful archetype of motherhood, embodying the ideal of Christian womanhood.

In summary, the Infancy Gospels, particularly the Gospels of James and Pseudo-Matthew, provide details about Mary's life not found in the canonical Bible, presenting her as a divinely chosen figure from birth. Mary is depicted as being under God's protection, engaging with angels, and fulfilling her role in God's salvation plan by bearing Jesus while remaining a virgin. The details of Mary's later life, particularly her death and Assumption, are found in texts like the Book of Mary's Repose and the Six Books Dormition Apocryphon. These works depict Mary as a powerful intercessor and healer, venerated in both earthly and heavenly realms. The apocryphal texts also introduce key Marian doctrines, such as her perpetual virginity and Assumption, which later became foundational beliefs in the Catholic Church. Through these narratives, Mary's divine qualities and sanctity are vividly portrayed, solidifying her pivotal role in Christian theology.